KULTUR OG FOLKEMINDER

SVENSK EVENTYRLITTERATUR

Takket være Reidar Th. Christiansen og Einar Ól. Sveinsson har vi mønsterværdige overblik over de norske og islandske eventyrtyper. Om de svenske eventyr har man derimod hidtil kun haft en meget usikker forestilling, skønt der i 1930 efter forslag af C. W. von Sydow i Lund nedsattes en komité, der skulde arbejde på at få det svenske materiale excerperet og ordnet efter samme system, som Reidar Christiansen havde brugt, og samtidig gøre de forberedende skridt til at få en samlet udgave i stand. Det var dog først, da det nyoprettede Gustav Adolfs Akademi för folklivsforskning under Jöran Sahlgrens ledelse tog sagen i sin hånd, at man i 1936—37 fik bevilget penge af den svenske rigsdag til en sådan udgave. I 1937 udsendtes derefter det første bind „Svenska sagor och sägner" af Hyltén-Cavallius' samlinger under redaktion af Sahlgren og Sven Liljeblad, og det er fulgt af 8 andre bind dels af Hyltén-Cavallius' og andre samlinger fra midten af det 19. årh., dels af eventyr og sagn, der først er optegnet i vor tid[1]. Meningen med denne udgave er imidlertid ikke at give et overblik over det svenske eventyrstof til brug for den historiske folkemindevidenskab — som der for øvrigt ikke er meget tilbage af i Sverige —, men udfra mere moderne, psykologiske og filologiske synspunkter at gøre rede for enkelte eventyrfortælleres repertoire som udtryk for bestemte traditionskomplekser. Den historisk interesserede må derfor klare sig med et lille skema, hvormed Liljeblad i de bind, som han har været medarbejder ved, oplyser, hvilke eventyrtyper og -motiver der er repræsenteret.

Skønt von Sydow både ved nedsættelsen af nævnte komité og ved sin 40-årige universitetsvirksomhed har den største del af æren for, at man atter er begyndt at arbejde med de svenske eventyr, har hans ungdomsundersøgelser af eventyrene om Titeliture og de tre spindekoner og om jætten uden hjerte som baggrund for Eddaens Hymiskvida i tidens løb været ude for så megen kritik, bl. a. af Sahlgren, at han i hvert fald ikke er medarbejder ved Gustav Adolfs Akademiens udgave. Ej heller har han nogensinde selv samlet sig til en udgave.

I stedet er det da blevet tidligere docent i folkdiktningsforskning ved Göteborgs og Stockholms högskoler Waldemar Liungman, vi kan takke for en meget fornem udgave af „Sveriges samtliga folksagor i ord och bild", der er udsendt i 1950. Så fornem, at den både er kommet i en dyr, bibliofil udgave, som man finder noget overflødig, og i en mere

[1] Jf. Liljeblads redegørelse i Folk-Liv 1938 s. 77 ff.

almindelig udgave både hvad udstyr og pris angår. Denne udgave giver trods sit smukke udstyr og på visse måder populære anlæg — i typer og illustrationer — for første gang et samlet overblik over, hvilke eventyrtyper der findes i Sverige, og man kan kun ønske sig, at man havde et tilsvarende værk for Danmarks og for øvrigt også for andre landes vedkommende. Liungman har i alt fundet belæg for c. 450 typer og lader hver af dem repræsentere med en enkelt, uforkortet optegnelse. Hovedgrundlaget er eventyr, som han selv har indsamlet gennem pressen i 1925—26, da han var ansat ved Västsvenska Folkminnesarkivet i Göteborg. Denne indsamling gav nemlig et uventet stort resultat. Der indkom ca. 700 eventyroptegnelser. Første bind af udgaven består udelukkende af disse optegnelser ordnet efter typer. De manglende typer suppleres så vidt muligt i andet bind af optegnelser fra andre håndskriftsamlinger, i Västsvenska Folkminnesarkivet, Folklivsarkivet i Lund, Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala, Uppsala universitetsbibliotek, og Kungliga biblioteket og Vitterhets-, hist. o. antiqv. akademiens bibliotek i Stockholm. Derimod er Nordiska museets samlinger mærkeligt nok ikke benyttet. Kun i nødsfald er Liungman tyet til trykte kilder. Teksterne er aftrykt nogenlunde ordret, blot med enkelte stilistiske ændringer, ligesom dialekt er omskrevet til rigsmål. Overskrifterne er oftest Liungmans egne. Det gælder i hvert fald dem, der er taget fra Segerstedts håndskriftsamling i Vitterhetsakademiens bibliotek, som jeg tilfældigvis har haft lejlighed til at sammenligne.

Liungman har dog ikke nøjet sig med at give en redegørelse for de omtalte eventyrs forekomst i Sverige. Han er gået et skridt videre, idet han i en række noter bag i andet bind har søgt at gøre rede for deres almindelige udbredelse og sandsynlige herkomst og alder. Af mange eventyr foreligger der jo efterhånden monografier, der, selvom resultaterne i reglen er yderst tvivlsomme, dog i hvert fald giver en forestilling om, hvor de behandlede eventyr er kendt. For en dels vedkommende har vi også et hjælpemiddel i Lutz Mackensens uafsluttede „Handwörterbuch des deutschen Märchens" fra 1930—40. Men det er alligevel dristigt på dette grundlag at give hvert enkelt eventyrs sandsynlige historie, selvom man som Liungman holder sig til så store, grovt skitserende linjer, at der i almindelighed ikke kan rejses nogen virkelige indvendinger. Til gengæld siger de heller ikke en fagmand stort. Nok så gerne havde man derfor set et tillæg med en fortegnelse over, hvilke svenske optegnelser Liungman kender af hver enkelt type. Det vilde have været en uvurderlig begyndelse til en systematisk fortegnelse over de svenske eventyr på linje med de foreliggende norske og islandske fortegnelser. Noget hjælper det ganske vist, at hver type får karakter i form af et skøn over sin almindelighed, som mere eller mindre „allmän" eller „sällsynt". Her undrer man sig f. ex. over, at en type som Aarne 1590 om, hvordan en mand lumskeligt hævder sin ret til en andens jord ved at fylde noget af sin egen jord i sine sko, så han med god samvittighed kan sværge, at han står på sin egen jord, betegnes som „mycket sällsynt". I Danmark er den nemlig meget almindelig (se E. T. Kristensens Danske Sagn V nr. 1579 ff. og 854 ff. i første og anden række). Man er tilbøjelig til at ville forklare det med, at denne fortælling i almindelighed anføres som et sagn, og Liungman vel ikke har taget så

meget hensyn til sagn- som til eventyrsamlinger. Da svenskerne ikke har noget, der kan sidestilles med E. T. Kristensens enestående sagnudgave, der gør det så let at orientere sig i det danske sagnstof, er det dog undskyldeligt. Man har heller ikke indtryk af, at han, som man egentlig burde, har gennemgået den store folkelige skæmtlitteratur fra det 17.—18. årh. og de folkelige tidsskrifter, som i hvert fald herhjemme især i 1870'erne og 1880'erne har optaget ikke så få sagn og eventyr. Derimod citeres adskillige skillingstryk.

Foruden med denne udgave har svensk eventyrforskning i år gjort sig bemærket ved en disputats om Askepot af en af von Sydows elever, Anna Birgitta Rooth, „The Cinderella Cycle", Lund 1951. Som titlen siger, drejer den sig ikke, som det oprindeligt var meningen, alene om det klassiske Askepot-eventyr, men om en kreds af beslægtede eventyr, hvortil bl. a. Grimms „Allerleirauh" og „Einäuglein, Zweiäuglein og Dreiäuglein" hører. Også eventyr, hvor det er en mandlig Askepot, der må flygte for sin stemoders efterstræbelser, er medtaget. Selvom det først er under udarbejdelsen, at emnet således er udvidet, skimter man dog bagved von Sydows fremhævelse af det utilstrækkelige ved at gøre et enkelt eventyr til genstand for behandling med det i reglen ret illusoriske mål at ville bestemme dets alder og hjemsted. Von Sydow har altid hævdet, at man burde tage en gruppe ad gangen, sådan som det er praktiseret af en af hans ældre elever, Sven Liljeblad, i hans disputats fra 1927 om „Die Tobiasgeschichte und andere Märchen mit toten Helfern".

Fru Rooth er dog ikke nogen uselvstændig elev af von Sydow. Skønt hun sandsynligvis er begyndt som tilhænger af hans sikkert ganske uholdbare teorier om eventyrene som en digtart, der — bl. a. netop for Askepots vedkommende — kan føres helt tilbage til stenalderen, kommer hun dog til det resultat, at den i dette tilfælde ikke kan opretholdes. De forskellige undertyper af Askepot-eventyrene er efter hendes mening netop fremkommet ved, at stoffet er vandret. Der opstilles fire hovedtyper, hvoraf de to ældste skal være opstået i Asien; den, der kaldes C, formodentlig i Lilleasien eller deromkring, mens „A" er så udbredt, at det er umuligt at sige noget nærmere. Også en yngre, mere sammensat type (AB) synes fra begyndelsen nærmest at høre hjemme i den nære Orient, men den har bredt sig videre til Sydeuropa, og det er den, der er udgangspunktet for det specielle Askepot-eventyr, som vi især kender det fra Perrault og Grimm; den ældste optegnelse findes i Basiles Pentamerone fra 1638. Mens Askepot som bekendt her gør sin lykke ved at optræde i tre forskellige, fine kjoler, som hendes afdøde mor har skaffet hende, på et bal, hvor hun mister sin sko, er det i typerne A og C en ko eller okse, der hjælper den forkuede stedatter eller stesøn med mad eller ved at flygte bort med dem. Denne flugt sammenstiller fru Rooth ligesom A. H. Krappe, i Folk-Lore XXXIV, med den græske myte om Phrixos og Helle, der sætter over Hellespont på en gylden vædder for at undgå at blive ofret af deres stemoder Ino. Og hun slutter, som man almindeligvis gør, at eventyret må være ældre end denne myte og altså har existeret allerede o. 500 f. Kr. En endnu ældre tidsbestemmelse får forfatterinden ved at genfinde stemodermotivet i en ægyptisk form af eventyret om de to brødre fra o. 1500 f. Kr. Da type C foruden i

Asien kun findes på Balkan, i Irland og Skandinavien, ser det ud, som om det er kelterne, der har ført den med sig til Irland, hvorfra den i vikingetiden kan være kommet til Skandinavien. Hverken ligheden med den græske myte eller med det ægyptiske eventyr er dog helt overbevisende. Og selvom den var, vilde jeg ikke turde slutte, at eventyret allerede forelå dengang.

I. M. Boberg.

VØLUNDARKVIDAS GEOGRAFISKE BAGGRUND

I den mytiske „Edda" indtager „Vølundkviden" („Vøl.") en Særstilling ved sin udpræget etnisk-geografiske Milieu, men dette er aldrig blevet tilstrækkelig undersøgt. Overhovedet er det etnisk-geografiske Synspunkt i vor mytisk-episke Digtning jo ret forsømt. N. M. Petersen har gjort et Tilløb til Studium i sin „Haandbog i den gammelnordiske Geografi", og jeg har ført det videre i „Gotthiod und Utgard". Dæri har jeg undersøgt „Vøl." i § 105 ff., og ligeså i „Paul & Braunes Beiträge" LVIII, 56 (1934), men jeg finder, at Spørgsmålet kræver nærmere Undersøgelse.

For ret at forstå Synskresen i „Vøl." kræves det, at vi undersøger den udfra Folkevandringstidens Synskres i det oldengelske Kvad „Widsith". Dette Kvad går udtrykkelig ud på at fremstille den samlede gottonske Synskres, således som den fremtræder i Heltedigtningen.

De første tre Linjer i Fyrsteremsen samler tydelig Europas vigtigste Storherskere.

Ætla hos Hunnerne, d. 452.

Eormanric hos Goterne, d. c. 370.

Becca hos „Baningerne", identisk med Sarmaterkongen Beuca. Denne deltager c. År 469 i en Kamp, der volder Goterkongen Valamers Fald. Av den Grund bliver han i gotisk Epik sortmalet som den onde Rænkesmed Bikki, der på Ermanriks Tid volder gotiske Heltes Undergang. Om Folkenavnet Baningas av *Bainingōz minder det østlige Land Bayn-aib i „Origo Langobardorum"[1].

Gifeca hos Burgunderne, vel omtrent samtidig med Eormanric.

Casere hos Grækerne; i „Widsith II" Hersker over de Vælske. Det er Romerrigets Kejser, der naturligvis ikke har nogen særlig Datering.

Cælic hos Finnerne, sikkert identisk med den finske Stamme Esternes Nationalhelt, Kalevipoëg.

Rækkefølgen er fast motiveret, dels ved Stavrim, dels ved episk-politisk Rang. Ætla og Eormanric forbindes ved Stavrim; i Folkevandringens Rangfølge er Hunner Nr. 1, Goter Nr. 2. Becca og Burgunder forbindes ved Stavrim; at Becca, Baninger er Nr. 1, kræves av Stavrimsreglen, thi 2 Stavrim kan kun stå i første Vershalvdel; ellers vilde Burgunderne jo som Nibelungsagnets Folk have gået forud. Casere og Cælic forbindes ved Stavrim; begge Folk er episk lidet fremtrædende, hvorfor de får sidste Plads i Stormagtgruppen; og Kejserrigets Folk går atter forud for de helt periferiske Finner. (Da Listen fortsættes med Folk av lavere Rang, er der ikke Tale om, at Finnerne

[1] Jfr. min Artikel, „Die umstrittenen Baininge", „PBBeitr." LXII (1938).